

Divadlo Varieté

1941–1948

Inventář

Název archivu:	Národní filmový archiv, Praha
Název archivní pomůcky:	Divadlo Varieté
Časový rozsah pomůcky:	1941–1948
Druh archivní pomůcky:	Inventář
Číslo listu NAD:	142
Evidenční číslo pomůcky:	128
Jméno zpracovatele:	Hurtová Jarmila
Místo a rok vyhotovení archivní pomůcky:	Hradištko pod Medníkem, 2010

I. Obsah

I.	Obsah	II
II.	Vývoj původce archivního souboru	III
III.	Vývoj a dějiny archivního souboru	VII
IV.	Archivní charakteristika archivního souboru	VII
V.	Obsahový rozbor archivního souboru	VII
VI.	Záznam o uspořádání archivního souboru a sestavení pomůcky	VII
VII.	Použité prameny a literatura	VII
VIII.	Inventární seznam	1

II. Vývoj původce archivního souboru

Počátky *Divadla Variété* v pražském Karlíně sahají až do poslední třetiny 19. století. Jeho zakladatelem a dlouholetým majitelem byl pražský podnikatel Edvard Tichý.¹ Ten se věnoval především obchodu – nejprve s obilím, postupem času takřka s čímkoliv. Od roku 1851 Tichý také hojně cestoval po Evropě. Účelem jeho cest byla obchodní jednání. Právě při návštěvách evropských velkoměst a jejich divadel rozmanitostí-variété se zřejmě inspiroval k založení něčeho podobného v Praze.²

Uskutečňování výše zmíněného plánu začalo na jaře roku 1880, kdy architekt Otto Ehlen dokončil plány stavby divadla. Dne 12. 8. 1880 pak Edvard Tichý získal stavební povolení a brzy na to byly zahájeny stavební práce. Ačkoli se jednalo o stavbu velmi rozsáhlou,³ jejíž náklady činily čtvrt milionu zlatých, byla dokončena za devět měsíců. Ve dnech 13. 5 – 14. 6. 1881 proběhla její kolaudace.⁴ Provoz divadla byl zahájen dne 27. srpna 1881 vystoupením belgického cirkusu Edvarda Wulffa.⁵

Během 80. let 19. století byly v divadle prováděny ještě další stavební úpravy, jako např. nahrazení několika kamen vestavěným topením teplého vzduchu podle Hauberovy patentní soustavy v roce 1882.⁶ Razantnějšího zásahu, jehož autorem byl architekt Bedřich Ohmann, se dočkal interiér divadla v roce 1897. Tyto úpravy probíhaly od února do konce srpna, v době prodloužených divadelních prázdnin. Nový interiér plný zlata, stříbra, kombinace starých slohů, zrcadel, soch a maleb byl obecenstvu poprvé představen 4. září 1897.

Program jednotlivých představení sestával vždy z několika čísel různého charakteru. Diváci tak mohli sledovat akrobaty, atlety, břichomluvce, krasojedkyně, malíře, hadí muže a ženy, folklórní výstupy cizích národů atd. To vše za doprovodu varietního orchestru. Součástí večerních představení bylo také promítání „živých obrazů“. Divadlo, v jehož programu trvale hostovaly nejrůznější zahraniční kinematografické

¹ Edvard Tichý (*1822), původně vyučený soustružník se zpočátku živil jako hostinský a kavárník, poté také půjčoval peníze a ilegálně prodával losy saské loterie. Byl nařčen z lichvy, karbanictví a provozování hazardních her. Byl dvakrát ženatý. Se svojí druhou ženou, bývalou herečkou Annou Reinhardtovou, měl tři syny. Všichni tři se však narodili ještě v době, kdy Tichý s Reinhardtovou nebyli oddáni. Více NOVOTNÝ, Antonín: *Karlínské divadlo Variété*. Praha: Bystrov a synové spol. s r. o. 2001, s. 8–15.

² Tamtéž, s. 13.

³ Tamtéž, s. 16. Bylo zde hlediště pro 2000 lidí, restaurace s přílehlou kuchyní a spižírnu, herny, inspekční pokoj bezpečnostní stráže a nemocniční světnice. V prvním patře byla malírna kulis a zkušební sál, seník, byty majitele a restaurátéra a příslušenství.

⁴ Tamtéž, s. 17–18.

⁵ Tamtéž, s. 26.

⁶ Tamtéž, s. 19.

podniky, bylo jakýmsi předobrazem stálého kina. V roce 1897 získalo ředitelství divadla od pražského policejního ředitelství tzv. guberniální dekret, který na několik let znemožňoval kočovným kinematografickým podnikům přístup do středu města a vykazoval je do okrajových pražských čtvrtí a na Vinohrady, kde dohoda již neplatila.⁷ Tato situace platila až do roku 1906, kdy pražský policejní úřad nemohl dále hájit obchodní zájmy karlínského divadla.⁸

Dne 3. listopadu 1896 se v repertoáru divadla, kromě jiného, objevil také *Edisonův vitaskop*.⁹ Divadlo Variété mělo v této době největší projekční plochu v Praze. Plátno zabíralo dvě třetiny jeviště. Na nejvyšší galerii byly umístěny tři kinematografické přístroje, ve kterých probíhal film v nekonečné smyčce. Divadlo mělo také vlastní elektrárnu, díky které mohl kinematograf při projekci používat elektrické světlo. O měsíc později (1. 12. 1896) zařadilo Variété do svého programu *Americký biograf*. Po jeho úspěchu se karlínské divadlo stalo prvním zábavním podnikem v Praze, kde se kinematograf stal trvalou součástí jeho programů.¹⁰

Dne 1. září 1899 se v programu karlínského divadla poprvé objevil *Kosmograf* berlínského mechanika Oskara Messtera.¹¹ V roce 1902 zde vystupovalo *Kontinentální divadlo Eden B. Schenka*. Od 1. září roku 1900, když nastala nová sezóna, byly v divadle předváděny také tzv. „mlhové reklamní obrazy“ neboli Reclamograf.¹² V letech 1902 – 1906 vystupoval ve Variété *Royal Bioskop A. Nöggeratha* z *Amsterdamu*, který pořídil původní snímky z Prahy. Další původní snímky, které se v Karlíně objevily 16. dubna 1907, se týkaly pražské návštěvy císaře Františka Josefa I. v dubnu 1907. Přehled předváděných snímků je uveden v následující tabulce:

⁷ ŠTÁBLA, Zdeněk: *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896-1945*, sv. 1. Praha: Československý filmový ústav 1988, s. 13.

⁸ Tamtéž, s. 86.

⁹ Do Prahy s ním, na pozvání Eduarda Tichého přijeli dva reprezentanti americké Edisonovy společnosti Angličan Mr. Hoppe a Američan George Kemp.

¹⁰ Tamtéž, s. 41.

¹¹ Tamtéž, s. 53.

¹² Tamtéž. Reklama tohoto druhu sestávala z promítání reklamních diapozitivů na zvláštní, k tomuto účelu zřízené oponě. Při každém odpoledním i večerním představení, při setmělém hledišti, byla na plochu asi 40 m² promítána reklamní oznámení a plakáty. Případnému inzerentovi stačilo zaplatit pouze příslušný poplatek.

1896 - <i>Edisonův vitaskop</i>	Snímky serpentinových tanečnic, amerických boxerů, Boulevard Italián v Paříži, tanec se slunečníky, kovárna, rozbouřené moře, výjev lásky, umělci na velocipedu, výjevy na ulici v New Yorku, niagarské vodopády a další. ¹³
1896, 1898 - <i>Americký biograf (The American Biograph)</i>	
1899 - <i>Kosmograf Oskara Messtera (Berlín)</i> ¹⁴	Snímky: Jízda automobilem, Přípravy ke vzletu balonem, Francouzští dragouni přeplavují Seinou, J. V. císař František Josef I. Na návštěvě v Praze dne 30. 8. 1899. ¹⁵ Původní snímky z Prahy: Odchod c. k. priv. sborů měšťanských z nádraží dráhy císaře Františka Josefa (16. 9. 1899), Ruch u Prašné brány (1. 10. 1899), Před továrnou Ringhofferovou o 12 hodině v poledne (28. 10. 1899), Na Ovocném trhu (1. 12. 1899), Stanice Selc s přijíždějícím vlakem v neděli odpoledne (1. 12. 1899), Požár v krámě na třídě Palackého v Karlíně (16. 2. 1900), Bleskové převlékání italského herce proměn Bernardini za kulisami Variété (26. 2. 1900), Jízda lanovou dráhou na Petřín (1. 12. 1900), Obrazy z Prahy: král. Hradčany, Malá Strana, Karlův most (4. 1. 1901), Snímky z pobytu J. V. císaře a krále Františka Josefa I. V Čechách v červnu 1901 (31. 8. 1901). ¹⁶ Dále Kosmograf uvedl r. 1900 film Georgese Méliése Popelka a r. 1902 film Johanka z Arku.
1902, 1906 - <i>Kontinentální divadlo B. Schenka</i>	1902 Snímky katastrofy velkého parníku Berlín u holandského pobřeží. 1906 film Revoluce v Rusku od Luciena Nogueta z roku 1905. ¹⁷
1902 – 1906 <i>Royal bioskop A. Nöggeratha (Amsterdam)</i>	Mélieovy filmy: Cesta na měsíc (1902), Gulliverovy cesty (1902), Království víl (1903) a Faust (1904). Pořízení původních snímků z Prahy: Defilé pěšího pluku č. 73 v Palackého třídě (1902), Výjevy z Příkopů v Praze (1902), Odevzdání praporu a přísaha vojska a defilování 73. pražského pluku na dvoře karlínských kasáren (1902), Pohřební průvod Františka Ladislava Riegra (1903), Jezdecké slavnosti dělostřeleckého pluku č. 8 dne 3. 10, konané na oslavu padesátiletého výročí, kdy císař František Josef I. se stal velitelem tohoto pluku a další. ¹⁸

Dne 23. prosince roku 1916 povolilo místodržitelství karlínskému podniku rozšíření koncese o divadelní představení.¹⁹ Od roku 1916 působil v divadle Karel Hašler, jehož přítomnost měla příznivý vliv na návštěvnost divadla.²⁰ Ve dnech 1.–15. ledna 1917 uvádělo Variété taškařici o dvou obrazech „Pán bez bytu“, kterou napsali Rudolf Österreicher a Béla Jenbach (hru přeložil Karel Hašler).²¹

¹³ Tamtéž, s. 30

¹⁴ Tamtéž, s. 49. V Praze jej předvedl jeho technik Otto Dittmann.

¹⁵ Tamtéž, s. 49. Poslední snímek vznikl z popudu a za finančního přispění Edvarda Tichého. Tento snímek přilákal do divadla i místodržitele Thuna. Vedení divadla se poté přičinilo o to, aby do programu byly i nadále zařazovány původní snímky z Prahy.

¹⁶ Tamtéž, s. 50. Tyto snímky zhotovoval na přání divadla Otto Dittmann.

¹⁷ Tamtéž, s. 38. Jednalo se o filmovou rekonstrukci povstání na křižníku Potěmkin.

¹⁸ Tamtéž, s. 79.

¹⁹ NOVOTNÝ, A.: c. d., s. 52.

²⁰ Tamtéž, s. 50.

²¹ ŠTÁBLA, Z.: c. d., s. 289. Inscenace začínala promítáním filmu s názvem České hrady a zámky, který nebyl tehdy běžným přírodním filmem, ale pojednával o tom, jak se Karel Hašler snaží všemožnými prostředky dostat z hradu Karlštejna do Divadla Variété, aby nezmeškal večerní představení. Film končil

Situace po první světové válce nebyla pro rodinu Tichých zcela příznivá. Vzhledem k četným zahraničním stykům neprojevovalo vedení divadla žádné velké národní nadšení, navíc se direktor Edvard Tichý ml. hlásil spíše k Němcům. Nicméně divadlo pamatovalo na změnu poměrů a snažilo se o důkaz loajality např. představením ve prospěch *Československého červeného kříže* koncem března roku 1919, kdy bylo spolku věnováno 10 106 Kč a 7 haléřů. Důležitější v této době však bylo jednání s *Vinohradskou zpěvohrou* o nájmu divadla. Podniku totiž bylo dovoleno působit do konce května roku 1920 pouze z toho důvodu, že zaměstnával celkem 156 osob. Dne 10. února 1920 podepsal prezident zemské správy politické Kosina dekret o tom, že budovu divadla získá Vinohradská zpěvohra pod názvem *Pražská lidová zpěvohra*. Její provoz měl být zahájen dne 1. 3. 1920.²² Za 12 milionů Kč zakoupil Variété od rodiny Tichých Gustav Pley.²³ Přeměna ve výhradně operetní divadlo nastala až v říjnu 1932.²⁴

V důsledku událostí roku 1938 muselo být vše, co bývalo kdysi německé, vráceno, tedy i *Stavovské divadlo*. *Národní divadlo* však potřebovalo druhou scénu, kterou našlo právě v karlínském divadle Variété. Na jevišti a v hledišti proběhlo několik drobných úprav a již 5. září 1939 byla sehraána Smetanova *Prodaná nevěsta*. Představení této opery se stalo mezníkem a počátkem skutečného a trvalého dodnes působícího divadla. Divadlo Variété tak coby divadlo rozmanitostí navždy zaniklo. Jako druhá scéna ND neboli *Prozatímní divadlo* pak objekt sloužil do roku 1945. Byly zde uváděny opery i činohry s nejvýznamnějšími českými umělci té doby.²⁵ V roce 1944 zde krátkou dobu působila také vinohradská činohra pod hlavičkou *Městských divadel pražských*.

Po roce 1945 se stala budova majetkem družstevním, posléze státním a od roku 1961 městským. Začalo se zde provozovat repertoárové hudební divadlo. Vznikl stálý soubor, dílny a administrativa. Postupně se měnil název divadla od *Operety v Karlíně* až po *Hudební divadlo v Karlíně*, který nese od roku 1961 dodnes.

záběrem, jak se Hašler spouští ze střechy divadla na jeviště. Když se jeviště rozsvítilo, stál na něm již Hašler a začala vlastní divadelní hra. Film vyrobil a natočil Josef Brabec podle libreta a za režijního vedení K. Hašlera. Ve filmu dále hráli Annie Steimarová a Bedřich Srbský, kteří vystupovali rovněž v divadelní části inscenace, kde se k nim přidružil ještě Alfréd Reigersheim.

²² NOVOTNÝ, A.: c. d., s. 58.

²³ Tamtéž, s. 59.

²⁴ Tamtéž, s. 63. Ve prospěch tohoto účelu byly upraveny prostory divadla, kdy z přízemí zmizely restaurační stoly, které byly nahrazeny řadami sedadel.

III. Vývoj a dějiny archivního souboru

Dochovaná úřední kniha Divadla Varieté z let 1941–1948 byla uložena v Podnikovém archivu Ústředního ředitelství československého státního filmu (dále jen PA ÚŘ ČSF), který byl likvidován v souvislosti se zánikem ÚŘ ČSF v roce 1990. Písemnosti z PA ÚŘ ČSF převzal Český filmový ústav (dále jen ČFÚ) v roce 1991, jehož nástupnickou organizací je Národní filmový archiv (dále jen NFA).²⁶

IV. Archivní charakteristika archivního souboru

Hlavní účetní kniha Divadla Varieté z let 1941–1948 je celá v češtině a nachází se v dobrém fyzickém stavu. Restaurátorského zásahu není zapotřebí.

V. Obsahový rozbor archivního souboru

Archivní fond Divadlo Varieté je tvořen pouze účetní knihou z let 1941–1948, tedy z doby, kdy tato instituce fungovala jako druhá scéna Národního divadla, tzv. Prozatímní divadlo.

VI. Záznam o uspořádání archivního souboru a sestavení pomůcky

Dochovaná účetní kniha Divadla Varieté je uložena v depozitáři NFA na Hradištku. Fond uspořádala, úvod sepsala a inventární seznam sestavila Jarmila Hurtová v září 2010.

VII. Použité prameny a literatura

- ŠTÁBLA, Zdeněk: *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896–1945*, sv. 1. Praha: Československý filmový ústav 1988.
- NOVOTNÝ, Antonín: *Karlínské divadlo Variété*. Praha: Bystrov a synové, spol. s r. o. 2001.

²⁵ Tamtéž, s. 66.

²⁶ Viz Rozhodnutí ministra kultury ČR č. 31/1992 ze dne 8. 10. 1992, č. j. 10625/92.

VIII. Inventární seznam

<i>inv.č.</i>	<i>sign.</i>	<i>obsah</i>	<i>časový rozsah</i>	<i>č. ev. jedn.</i>
I. Knihy				
1	DV 1	Hlavní účetní kniha (2. 1. 1941–3. 2. 1948), 32x31x2 cm.	1941–1948	

Název archivní pomůcky: Divadlo Variété
Časový rozsah pomůcky: 1941–1948
Počet evidenčních jednotek: 1 úřední kniha (1941–1948)
Počet inventárních jednotek: 1
Rozsah zpřístupněných archiválií: 0,02 bm
Stav ke dni: 17. 9. 2010
Archivní fond zpracovala: Hurtová Jarmila
Pomůcku sestavila: Hurtová Jarmila
Počet stran: VII + 2
Číslo jednací: NFA 2152/2010

Pomůcku schválil: 22. 12. 2010
Datum

.....
Vladimír Opěla
ředitel NFA